অধ্যায় ৭ ঃ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰম

অধ্যায় গাঁথনি

৭.১ উদ্দেশ্য

৭.২ পৰিচয়

৭.৩ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষা

৭ . ৪ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ উদ্দেশ্যবোৰ

৭.৫ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰমৰ প্ৰয়োজনীয়তা

৭.৬ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰমৰ বিষয়বস্তু

৭.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৭.৮ অধিক জানিবলৈ

৭.৯ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৭.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৭.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ স্থান সম্বন্ধে জানিব পাৰিব।
- উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ উদ্দেশ্যবোৰ চিনাক্তকৰণ কৰিব পাৰিব।
- উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰম অন্তর্ভুক্তিৰ বিভিন্ন প্ৰয়োজনীয়তাবোৰ বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব আৰু
- উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষা পাঠ্যক্ৰমৰ বিভিন্ন উপাদানবোৰ বর্ণনা কৰিব পাৰিব।

৭.২ পৰিচয়

আকাৰ আৰু বৃদ্ধি হ'ল জনসংখ্যাৰ দুটা গুৰুত্বপূর্ণ কাৰক যিয়ে এখন দেশৰ অর্থনৈতিক বিকাশৰ ফলপ্ৰসূতা নির্ধাৰণ কৰে। কম জনসংখ্যা থকা বিকশিত দেশবোৰৰ ক্ষেত্ৰত জনসংখ্যা বৃদ্ধি হোৱাটো ভাল দিশ হ'লেও অধিক জনসংখ্যা থকা বিকশিত দেশবোৰৰ ক্ষেত্ৰত জনসংখ্যা বৃদ্ধি অর্থনৈতিক বিকাশৰ দিশেৰে এক ভয়াবহ সমস্যা। জনসংখ্যাবহুল দেশবোৰত বর্তমানেও অর্থনৈতিক বৃদ্ধিৰ হাৰ কম হোৱা সত্ত্বেও জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ হাৰ বাঢ়ি আছে। এই কথাত কোনো সন্দেহ নাই যে ভাৰতবর্ষৰ জনসংখ্যা বিস্ফোৰণে প্ৰাকৃতিক সম্পদ কমাই পেলাইছে। আৰু সকলো অর্থনৈতিক আৰু সামাজিক লাভালাভ নোহোৱা কৰিছে। সেয়ে প্ৰাথমিক আৰু মাধ্যমিক শিক্ষাৰ বাহিৰেও উচ্চ শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰমত জনসংখ্যা শিক্ষাক অন্তর্ভুক্ত কৰিব লাগে। এই অধ্যায়ত

আমি উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষা, উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ উদ্দেশ্যবোৰ আৰু উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। আকৌ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রমৰ উপাদানবোৰৰ বিষয়েও এই অধ্যায়তে আলোচনা কৰিম।

৭.৩ জনসংখ্যা শিক্ষা আৰু উচ্চ শিক্ষা পর্যায়

ভাৰতবর্ষৰ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জাতীয় জনসংখ্যা শিক্ষা প্রকল্পৰ সম্প্রসাৰণে বিশ্ববিদ্যালয়/মহাবিদ্যালয়ৰ যুৱক-যুৱতীসকলক জনসংখ্যা শিক্ষাৰ সুযোগ প্রদান কৰিছে আৰু তেওঁলোকৰ মাধ্যমেৰে সম্প্রদায়কো সুযোগ প্রদান কৰিছে। ১৯৮৬-৯০ চনৰ সময়ছোৱাৰ ভিতৰত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কার্যসূচীক শক্তিশালী কৰিবৰ ববে UNFPA ই বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগ বা UGC ক সহায় কৰাৰ বাবে সন্মতিপ্রদান কৰিছিল। ১৯৮৬ চনৰ এপ্রিল মাহৰ পৰা ১৯৯০ চনৰ মার্চ মাহৰ সময়ছোৱাৰ ভিতৰত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কার্যসূচী পর্যায়ক্রমে সকলো বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়ক অন্তর্ভুক্ত কৰাৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগে সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰিছিল। বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়বোৰৰ যোগেদি জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কাৰণবোৰ উন্নীতকৰণ কৰিবৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগে তলত দিয়া পদক্ষেপবোৰ গ্রহণ কৰিছিল। (UGC, ১৯৮৬, পৃষ্ঠা ১৮৪-১৮৬)

- বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়বোৰে প্রয়োগ কৰিবৰ বাবে জনসংখ্যাৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ ১৫টা বক্তৃতাৰ শিতানৰ প্রচাৰ কৰা।
- ভিত্তিমূলক আৰু প্রায়োগিক বিষয়বোৰৰ ক্ষেত্রত স্নাতক পর্যায়ত পাঠ্যক্রমৰ সংস্কাৰ সাধন কৰি জনসংখ্যা শিক্ষাৰ আচনিৰ অন্তর্ভুক্তিকৰণ।
- স্নাতকোত্তৰ পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষা শক্তিশালীকৰণ আৰু ইয়াৰ সাধাৰণ বিকাশৰ কার্যসূচীত বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ সহায়ৰ ব্যৱস্থা কৰণ।
- সৰু পৰিয়ালৰ আদর্শ, গর্ভকালীন মৃত্যু, পুষ্টিহীনতা, বিবাহৰ বয়স, লিংগ অনুপাত, জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণৰ স্থানীয় অভ্যাস, জ্ঞান, মনোভাৱ আৰু অভ্যাসৰ বিশেষ প্রসংগত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ক্ষেত্রভিত্তিক অধ্যয়ন/গৱেষণা প্রকল্পৰ ক্ষেত্রত বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়বোৰক সহায় আগবঢ়োৱা।
- বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়বোৰৰ যোগে প্রাপ্তবয়স্ক, অবিৰত আৰু সম্প্রসাৰণ শিক্ষাৰ কার্যসূচীৰ ভিতৰত জনসংখ্যা শিক্ষাক এক প্রধান কার্য হিচাপে গ্রহণ কৰা।
- জনসংখ্যা শিক্ষাৰ দূৰদর্শনৰ কার্যসূচীৰ সম্প্রসাৰণ কৰা
- ছাত্র-ছাত্রী আৰু সাধাৰণ সম্প্রদায়ৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়ৰ যোগে জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ক্লাব বা সংঘ গঠন কৰা।

বিশ্ববিদ্যালয়, মহাবিদ্যালয় আৰু প্রাপ্তবয়স্ক শিক্ষা কেন্দ্রবোৰৰ গৱেষণামূলক সহায় প্রদানৰ বাবে সমগ্র দেশতে বাৰটা (১২) জনসংখ্যা শিক্ষাৰ গৱেষণা কেন্দ্র স্থাপন কৰা হৈছে।

জনসংখ্যা শিক্ষাৰ গৱেষণা কেন্দ্ৰৰ এই প্ৰকল্প তিনিটা পৰ্যায়ত সম্পন্ন কৰা হৈছিল— ছয়টা ১৯৮৬ চনত, তিনিটা ১৯৮৭ আৰু বাকী তিনিটা ১৯৮৮ চনত স্থাপন কৰা হৈছিল। এইবোৰ স্থাপনৰ লক্ষ্য আছিল সমগ্ৰ দেশতে জনসংখ্যা শিক্ষা ক্লাবৰ দ্ৰুত সম্প্ৰসাৰণ কৰা। জনসংখ্যা শিক্ষাত উচ্চ শিক্ষাৰ প্ৰকল্প আচনিৰ এক উপ সংগঠন হ'ল জনসংখ্যা শিক্ষাৰ গৱেষণা কেন্দ্ৰ। এই বাৰটা কেন্দ্ৰৰ ভিতৰত এই জনসংখ্যাৰ শিক্ষাৰ গৱেষণা কেন্দ্ৰ মহিলাৰ বাবে আৰু এটা গ্ৰাম্য জনসাধাৰণৰ বাবে আছিল। প্ৰতিটো কেন্দ্ৰৰে এক নিৰ্দিষ্ট সেৱা ক্ষেত্ৰ আছিল য'ৰ ভিতৰত অৱস্থিত বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়বোৰক জনসংখ্যা শিক্ষা শক্তিশালীকৰণ আৰু সমপ্ৰসাৰণৰ বাবে গৱেষণামূলক সহায় প্ৰদানৰ আশা কৰা হৈছিল। ইয়াৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয় অনুদন আয়োগে প্ৰতিটো কেন্দ্ৰতে কৰ্মচাৰী আৰু প্ৰয়োজনীয় সমলৰ যোগান ধৰিব যিয়ে সমগ্ৰ কাৰ্যসূচীৰ বাস্তৱায়তকৰণ আৰু কাৰ্যকৰীকৰণত সহায় আগবঢ়াব। প্ৰতিটো কেন্দ্ৰই কাৰ্যসম্পাদনৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ নিৰ্দেশনা অনুসৰণ কৰে। প্ৰকল্পৰ অন্তৰ্গত ছয়টা কাৰ্যশক্তিৰ পৰা এই কেন্দ্ৰই সমৰ্থন লাভ কৰে" সেয়া হ'ল প্ৰশিক্ষণ, পাঠ্যক্ৰমৰ বিকাশ, শিক্ষণ সামগ্ৰী (ছপা), শিক্ষণ সামগ্ৰী (দৃশ্য শ্ৰাব্য), গৱেষণা, তথ্যকৰণ, পৰিদৰ্শন আৰু মূল্যায়ন। প্ৰতিটো কাৰ্য শক্তিতে একোজনকৈ সমন্বয়ক থাকে।

প্ৰকল্পৰ কাৰ্যকৰীকৰণৰ সমন্বয়ক ৰূপে ভাৰত চৰকাৰৰ শিক্ষা আৰু সাংস্কৃতিক মন্ত্ৰণালয়ে 'জনসংখ্যা শিক্ষাৰ জাতীয় কৰ্ণধাৰ সমিতি' গঠন কৰিছিল। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কাৰ্যসূচীৰ লক্ষ্য আৰু সময়ভিত্তিক কাৰ্যকৰীকৰণৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়বোৰত মন্ত্ৰণা সমিতি আছিল। এই কমিটিবোৰে কাৰ্যসূচীৰ ফলপ্ৰসূ কাৰ্যকৰীকৰণ, সমন্বয়, পৰিদৰ্শন আৰু মূল্যায়ণৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয়/মহাবিদ্যাল, চৰকাৰী বিভাগ, জাতীয়, ৰাজ্যিক আৰু জিলা পৰ্যায়ৰ স্বেচ্ছাসেৱী সংগঠনবোৰৰ প্ৰতিনিধিস্বৰূপে কাম কৰিছিল।

৭.৪ উচ্চ শিক্ষা পৰ্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষা উদ্দেশ্যবোৰ

বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভিতৰৰ আৰু সম্প্ৰদায়ৰ বাবে জনসংখ্যা শিক্ষাৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল শৈক্ষিক আৰু সামাজিক। এই উদ্দেশ্যবোৰে বিশ্ববিদ্যালয়/মহাবিদ্যালয়ৰ যুৱক-যুৱতীসকলক তথ্য আৰু জ্ঞানৰ সম্প্ৰসাৰণৰ যোগে জনসংখ্যা আৰু জীৱনৰ গুণমান সম্বন্ধৰ সজাগতা সৃষ্টিৰ বাবে সুযোগ প্ৰদান কৰে আৰু তেওঁলোকৰ যোগে ই সম্প্ৰদায়লৈ ব্যাপ্ত হয়। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ যোগে প্ৰদান কৰা জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কাৰ্যসূচীৰ উদ্দেশ্যবোৰ হ'ল—

- সকলো প্ৰকাৰৰ বিশ্ববিদ্যালয় বা সম্প্ৰদায়ৰ লগতে অন্যৰ উপযোগী হোৱাকৈ স্নাতক বা স্নাতকোত্তৰ বা ডিপ্লোমা বা চাৰ্টিফিকেট বা হ্ৰস্ব ম্যাদী পাঠ্যক্ৰম প্ৰস্তুত কৰা আৰু জনসংখ্যা শিক্ষাৰ লগত সম্বন্ধিত ক্ষেত্ৰৰ ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় বিকাশৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পাঠ্যক্ৰমৰ সংশোধন কৰা।
- স্নাতক/স্নাতকোত্তৰ/বি এড/এম এড পৰ্যায়ৰ পাঠ্যক্ৰমত জনসংখ্যা শিক্ষা/অধ্যয়নক সংহত কৰা আৰু লগতে দূ�ৰত্ব শিক্ষাতো জনসংখ্যা শিক্ষা অন্তৰ্ভুক্ত কৰা।

- জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পৰিসৰ বহল কৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে শিক্ষকসকলক একাডেমিক ষ্টাফ কলেজত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ সৰু সৰু অংশবোৰৰ প্রশিক্ষণ দিক/বিন্যাস প্রদান কৰা আৰু এইবোৰ শিক্ষকৰ যোগে ছাত্র-ছাত্রীক প্রদান কৰা।
- সামাজিক, অর্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক প্রক্রিয়াত অংশগ্রহণৰ বাবে সমান সুযোগ আৰু জাতীয় আৰু আন্তঃৰাষ্ট্রীয় বিকাশৰ লগতে লিংগ সম্বন্ধীয় বিষয়বোৰৰ ক্ষেত্রত সমাজৰ মানুহৰ মনোভাৱ, অনুশীলন আৰু মূল্যবোধৰ উপযুক্ত পৰিৱর্তন সাধন কৰা।
- শিক্ষাদান, গৱেষণা আৰু সম্প্রদায়ৰ কার্যৰ গুৰুত্বপূর্ণ ক্ষেত্রবোৰৰ চিনাক্তকৰণ কৰা আৰু বিভাগ বা কেন্দ্রবোৰৰ আচনিবোৰৰ কার্যকৰীতাৰ সবলতা আৰু দুর্বলতাবোৰ নির্ণয় কৰা।
- দৃশ্য-শ্রাব্য কেছেট বা ডিভিডিৰ ব্যৱহাৰৰ যোগে শিক্ষণৰ সামগ্রীৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ কৰা।
- জনসংখ্যা শিক্ষা ক্লাব, জনসংখ্যা শিক্ষা কোষ আৰু জনসংখ্যা শিক্ষা গৱেষণা কেন্দ্র স্থাপনৰ যোগে জনসংখ্যা বিষয়ক বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ওচৰ চপাই অনা আৰু জনসংখ্যা সম্বন্ধীয় বিষয়বোৰৰ উপযুক্ত সমাধান প্রদান কৰা।
- শিক্ষাদান, গৱেষণা, পাঠ্যক্রম আৰু প্রশিক্ষণৰ বিভিন্ন দিশৰ লগত জড়িত অর্থপূর্ণ ভূমিকা আৰু বিশেষ দায়িত্ব পালন কৰিবপৰা সংবেদনশীল আৰু গুণগত মানৱ সম্পদ উৎপাদন কৰা আৰু লিংগ সমতা, নিৰপেক্ষতা, সমাজবাদ আৰু গণতন্ত্রৰ মূল্যবোধবোৰৰ প্রত্যাহ্বান গ্রহণ কৰা।
- জনসংখ্যা অধ্যয়নৰ আন্তঃবিষয়ক প্রকৃতিৰ পৰিপ্রেক্ষিতত বিভিন্ন বিশ্ববিদ্যালয় বা প্রতিষ্ঠানৰ শিক্ষাদান, পাঠ্যক্রমৰ গঠন আৰু সংস্কাৰ সাধন, গৱেষণা আৰু সম্প্রসাৰণমূলক কার্যৰ সমন্বয় সাধন আৰু সহযোগ কৰা।
- বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ অগতানুগতিক শিক্ষাৰ ক্ষেত্র অনুসন্ধানকাৰী (UNFEF)ৰ সৃষ্টি কৰা আৰু শিশু, পুৰুষ আৰু মহিলা (পৰিয়ালৰ ভিতৰত, সম্প্রদায় আৰু কর্মক্ষেত্রত) সমন্বিতে সকলো মানুহৰ লগত জড়িত জনসংখ্যাৰ বিষয় আৰু সমস্যাবোৰৰ বোধ কৰা আৰু নিৰপেক্ষভাৱে শুদ্ধ দৃষ্টিভংগীৰে সমস্যাবোৰ সমাধানৰ বাবে ওচৰ চপাৰ প্রয়াস কৰা।
- বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ অগতানুগতিক শিক্ষাৰ ক্ষেত্র অনুসন্ধানকাৰীৰ সহযোগত ভাৰত চৰকাৰ বা ৰাজ্য চৰকাৰৰ ঘোষণা অনুসৰি জিলা ভিত্তিকভাৱে কিছুমান দল (দৰিদ্র সীমাৰেখাৰ তলৰ বা শৈক্ষিকভাৱে পিচপৰা দল) মাজত জনসংখ্যা শিক্ষা, সম্প্রসাৰণ শিক্ষাৰ অৱস্থা জানিবৰ বাবে জৰীপ কৰা।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়ৰ যোগে জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কাৰণবোৰ জনাৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগ বা UGC য়ে গ্রহণ কৰা তিনিটা পদক্ষেপ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ বিশ্ববিদ্যালয় পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ দুটা উদ্দেশ্য উল্লেখ কৰক।

.....

.....

৭.৫ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রমৰ প্রয়োজনীয়তা

জনসংখ্যা শিক্ষা কার্যসূচীৰ শিক্ষকসকলে পূর্বনির্ধাৰিত লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্যত উপনীত হোৱাটো প্রয়োজনীয়। ইয়াৰ বাবে তেওঁলোকে উপযুক্ত নির্দেশাত্মক পদ্ধতি আৰু কার্যপ্রণালীৰ প্রয়োগ কৰিব লাগে। কিন্তু ইয়াৰ বাবে তেওঁ জনা উচিত যে তেওঁ কিমান প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰিব পাৰিব। অন্য অর্থত ক'বলৈ হ'লে তেওঁ জনসংখ্যা শিক্ষাৰ বিষয়বস্তুবোৰ জনা উচিত। উপযুক্ত স্তৰীকৃত কৰা বিষয়, কার্য আৰু অভিজ্ঞতাৰ সংমিশ্রণ হ'ল পাঠ্যক্রম। উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রমৰ প্রয়োজনীয়তাক তলত দিয়া ধৰণেৰে সাৰাংশকৃত কৰিব পাৰি।

- **লক্ষ্যত উপনীত হোৱা ঃ** উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ লক্ষ্যবোৰ কেৱল বিশ্লেষণ কৰিলেই যথেষ্ট নহয়। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'বৰ পৰিকল্পিত প্রচেষ্টা আৰু সংগঠনৰ প্রয়োজন। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'বৰ বাবে সহায়কাৰী জ্ঞান, কর্ম, অভিজ্ঞতা আৰু অন্যান্য কাৰকবোৰৰ বিষয়ে পাঠ্যক্রমৰ যাগেদি জনাটো দৰকাৰ।
- **ভাল শিক্ষকৰ বাবে নির্ণায়ক ঃ** পাঠ্যক্রমৰ যোগেদি জানিব পৰা যায় উচ্চ শিক্ষাৰ পর্যায়ত এইবোৰ নতুন বিষয়ৰ শিক্ষাদানৰ বাবে কেনে ধৰণৰ শিক্ষকৰ প্রয়োজন হয়। পাঠ্যক্রমৰ প্রয়োজনীয়তা অনুসৰি শিক্ষকে কেনে ধৰণৰ কার্য সম্পাদন কৰিব লাগে এই বিষয়ে জানিব পৰা যায়।
- **উপযুক্ত পদ্ধতিৰ নির্বাচন ঃ** উচ্চ শিক্ষাৰ পর্যায়ৰ জনসংখ্যা শিক্ষাক পাঠ্যক্রমে শিক্ষকক উপযুক্ত শিক্ষাদান পদ্ধতি নির্বাচনৰ বাবে সহায় কৰে। 'কি শিকাব লাগে' সেয়া 'কেনেকৈ শিকাব লাগে'ৰ যোগেদি নির্ধাৰণ কৰা হয়।
- **শিক্ষাৰ ধাৰাৰ প্রতিফলন ঃ** উচ্চ শিক্ষাৰ পর্যায়ৰ পাঠ্যক্রম হ'ল জনসংখ্যা শিক্ষাৰ লক্ষ্যবোৰত উপনীত হোৱাৰ উপায় স্বৰূপ যিবোৰ লক্ষ্য গতিশীল আৰু পৰিৱর্তিত সামাজিক প্রয়োজন অনুসৰি পৰিৱর্তনশীল প্রকৃততে, জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ধাৰা আৰু বৃদ্ধি পাঠ্যক্রমৰ সামগ্রী সহজে প্রস্তুত কৰিব পাৰি কিয়নো এই স্তৰৰ ছাত্র ছাত্রীসকল

বয়সৰ ক্ষেত্রত আগবঢ়া আৰু ব্যাপক অভিজ্ঞতাসম্পন্ন। সিহঁতে অতি সহজে জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু ইয়াৰ লগত জড়িত অন্যান্য চলকবোৰৰ মৌলিক সম্বন্ধবোৰ বুজি উঠিব পাৰে। সেয়েহে আমাৰ দেশৰ লগতে সমগ্র বিশ্বতে উচ্চ শিক্ষাৰ ছাত্র-ছাত্রীৰ বাবে জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ভিন্নমুখী কার্যসূচী প্রস্তুত কৰিব লাগে।

- **সহজে শিক্ষাদান আৰু বর্ণনাকৰণ ঃ** উচ্চ শিক্ষাৰ ছাত্র-ছাত্রীবোৰ অধিক পৰিপক্ক আৰু বোধ সম্পন্ন বাবে সিহঁতৰ লগত জনসংখ্যা শিক্ষা সম্বন্ধীয় বিভিন্ন সমস্যা আলোচনা কৰাটো সহজ কথা। বিদ্যালয় শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রমত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কিছুমান বিষয় যেনে মানুহৰ দেহতন্ত্র, যৌন গ্রন্থিৰ পঠন আৰু কার্যাৱলী আদি অন্তর্ভুক্ত কৰিব নোৱাৰি।
- **সমাজৰ নেতা ঃ** উচ্চ শিক্ষাৰ ছাত্র-ছাত্রীসকল সমাজৰ নেতা স্বৰূপ। সিহঁতে জনসাধাৰণক বহু পৰিমাণে প্রভাৱিত কৰিব পাৰে। জনসংখ্যা সম্বন্ধে থকা সিহঁতৰ জ্ঞান জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ জ্ঞান জনসাধাৰণৰ মাজত সম্প্রসাৰণ কৰাত সহায় কৰে।
- **গৱেষণা ঃ** উচ্চ শিক্ষাৰ মূল উদ্দেশ্য হ'ল শিক্ষাদান, সম্প্রসাৰণ আৰু গৱেষণা। উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত, গৱেষণা কার্যত প্রধান গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয়। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ক্ষেত্রত নতুন তত্ত্বৰ বিকাশ সাধন, ফলপ্রসূ পৰিকল্পনা আৰু নতুনত্ব সৃষ্টিৰ বাবে জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ক্ষেত্রত গৱেষণা অতি গুৰুত্বপূর্ণ।

৭.৬ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রমৰ বিষয়বস্তু

বোম্বে (বর্তমানৰ মুম্বাই) অনুষ্ঠিত হোৱা জনসংখ্যা শিক্ষাৰ প্রথমখন আলোচনাচক্র (১৯৬৯)ত তলত দিয়া পদক্ষেপবোৰ গ্রহণৰ পৰামর্শ আগবঢ়াইছিল।

- মহাবিদ্যালয় পর্যায়ত, স্নাতক পর্যায়ৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয়ে জনসংখ্যা সম্বন্ধীয় তথ্যৰ বিষয় প্রস্তুত কৰিব লাগে। যাতে ইয়াৰ দ্বাৰা জনসংখ্যা সম্বন্ধীয় সমস্যাবোৰৰ বিষয়ে আকর্ষিত হৈ ছাত্র-ছাত্রীসকলে স্নাতকোত্তৰ পর্যায়ত সেই নির্দিষ্ট বিষয়ত বিশেষীকৃত শিক্ষা লাভ কৰিব পাৰিব।
- গুণসম্পন্ন কর্মচাৰীৰ দ্বাৰা মহাবিদ্যালয়ত নির্দেশনা কোষবোৰ শক্তিশালী কৰিব লাগে যাৰদ্বাৰা পৰিয়াল জীৱন আৰু বিবাহ সম্বন্ধীয় পৰামর্শদানৰ ব্যক্তিগত সমস্যাবোৰ ছাত্র-ছাত্রীয়ে সমাধান কৰিব পাৰে।
- যুৱক-যুৱতী আৰু শিক্ষকসকলক সমস্যাবোৰৰ সজাগতা বৃদ্ধিৰ বাবে জনসংখ্যা শিক্ষা সম্বন্ধীয় বিষয়বোৰৰ ক্ষেত্রত বিশ্ববিদ্যালয়বোৰে প্রতিবছৰে প্রতিখন মহাবিদ্যালয়তে সম্প্রসাৰণমূলক বক্তৃতাৰ সংগঠন কৰিব লাগে।

শিক্ষাৰ মহাবিদ্যালয় আৰু বিশ্ববিদ্যালয় স্তৰত জনসংখ্যা শিক্ষা এক পৃথক বিষয়স্বৰূপে গঢ়ি তুলিব লাগে। আন বিষয়বোৰৰ লগত ইয়াক সংলগ্ন কৰিব নালাগে। সাম্প্রতিক জনসংখ্যা সম্বন্ধীয় বিষয় আৰু সমস্যাবোৰৰ ক্ষেত্রত জনসাধাৰণক সজাগ কৰাৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয়বোৰত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কোনো পৃথক বিভাগ নাই। বহুতো ভাৰতীয়

বিশ্ববিদ্যালয়ত শিক্ষা বিভাগৰ স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রমত জনসংখ্যা শিক্ষা হিচাপে এখন কাকত অন্তর্ভুক্ত কৰা হয়। বিশ্ববিদ্যালয়বোৰত জনসংখ্যা অধ্যয়ন কেন্দ্র আছে যদিও এই কেন্দ্রই জনসংখ্যা শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য সফল কৰিব নোৱাৰে।

বিশ্ববিদ্যালয়ৰ শিক্ষা বিভাগত স্নাতকোত্তৰ পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কাকতৰ অন্তর্ভুক্ত বিষয়বোৰ তলত উল্লেখ কৰা ধৰণৰ—

১) **মৌলিক ধাৰণা ঃ**

- জনসংখ্যা শিক্ষা ধাৰণা
- জনসংখ্যা শিক্ষাৰ প্রকৃতি, উদ্দেশ্য আৰু পৰিসৰ
- জনসংখ্যা শিক্ষাৰ প্রয়োজনীয়তা আৰু গুৰুত্ব
- জনসংখ্যা শিক্ষাৰ তত্বসমূহ

২) **জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু জনসংখ্যা গতিশীলতা ঃ**

- জনসংখ্যাৰ বিতৰণ - বয়স, লিংগ, গ্রাম্য-চহৰ
- জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ কাৰণবোৰ
- জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ পৰিণাম
- জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণৰ লগত সম্বন্ধিত ভাৰত চৰকাৰৰ নীতি আৰু কার্যসূচীবোৰ

৩) **জনসংখ্যা আৰু জীৱনৰ গুণমান ঃ**

- আর্থ সামাজিক বিকাশৰ লগত জনসংখ্যাৰ সম্বন্ধ
- স্বাস্থ্য অৱস্থা, স্বাস্থ্য সেৱা আৰু পুষ্টি
- প্রাকৃতিক সম্পদ আৰু পৰিৱেশৰ ওপৰত জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ প্রভাৱ
- জনসংখ্যা আৰু ভাৰতৰ সাক্ষৰতা অভিযান

৪) **পৰিয়াল পৰিকল্পনা ঃ**

- ভাৰতবর্ষৰ পৰিয়াল পৰিকল্পনাৰ কার্যসূচীবোৰ
- প্রাক স্বাধীনোত্তৰ আৰু স্বাধীনোত্তৰ কালত পৰিয়াল পৰিকল্পনাৰ প্রচেষ্টাবোৰ
- পৰিয়াল পৰিকল্পনা কার্যসূচীৰ কার্যকৰী লক্ষ্যবোৰ
- পৰিয়াল পৰিকল্পনা কার্যসূচীৰ দিশবোৰ আৰু সংগাঠনিক গঠন
- পৰিয়াল পৰিকল্পনা কার্যসূচীৰ কার্যকীৰকৰণৰ অভিগমনবোৰ

৫) **যৌন শিক্ষা ঃ**

- যৌন শিক্ষাৰ ধাৰণা আৰু প্রকৃতি
- যৌন শিক্ষাৰ প্রয়োজনীয়তা আৰু গুৰুত্ব
- যৌন শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য আৰু পদ্ধতি
- যৌন শিক্ষাৰ পৰিসৰ বা বিষয়বস্তু

৬) **জনসংখ্যা শিক্ষা আৰু শৈক্ষিক অনুষ্ঠান ঃ**

- শিক্ষানুষ্ঠানত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পৰিসৰ

- বিভিন্ন পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষা-প্রাথমিক, মাধ্যমিক আৰু উচ্চ
- জনসংখ্যা সমস্যাৰ সজাগতা সৃষ্টিত শিক্ষকৰ ভূমিকা
- পদ্ধতি আৰু অভিগমন ঃ অনুসন্ধান অভিগমন, পর্যবেক্ষণ, আত্ম অধ্যয়ন আলোচনা, কর্ম
- গণ মাধ্যমৰ ব্যৱহাৰ-বাতৰিকাকত, ৰেডিঅ', দূৰদর্শন আৰু দৃশ্য-শ্রাব্য সজুলিবোৰ।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রমৰ প্রয়োজনীয়তাৰ দুটা দিশ লিখক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত যৌন শিক্ষাৰ বিষয়বস্তুবোৰ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

৭.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টোত আমি নিম্নলিখিত বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিলো ঃ

- প্রাথমিক আৰু মাধ্যমিক শিক্ষাৰ উপৰিও উচ্চ শিক্ষাতো জনসংখ্যা শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রম অন্তর্ভুক্ত কৰিব লাগে।
- ভাৰতবর্ষৰ উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত জাতীয় জনসংখ্যা শিক্ষা প্রকল্পৰ সম্প্রসাৰণ বিশ্ববিদ্যালয়/মহাবিদ্যালয়ৰ যুৱক যুৱতীসকলক জনসংখ্যা শিক্ষাৰ সুযোগ প্রদান কৰিছে আৰু তেওঁলোকৰ মাধ্যমেৰে সম্প্রদায়কো সুযোগ প্রদান কৰিছে।
- ১৯৮৬ চনৰ এপ্রিল মাহৰ পৰা ১৯৯০ চনৰ মার্চ মাহৰ সময়ছোৱাৰ ভিতৰত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কার্যসূচীত পর্যায়ক্রমে সকলো বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়বোৰৰ যোগেদি প্রাপ্তবয়স্ক, অবিৰত আৰু সম্প্রসাৰণ শিক্ষাৰ কার্যসূচীৰ ভিতৰত জনসংখ্যা শিক্ষাক এক প্রধান কার্য হিচাপে গ্রহণ কৰিব লাগে।
- বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভিতৰত আৰু সম্প্রদায়ৰ বাবে জনসংখ্যা শিক্ষাৰ প্রধান উদ্দেশ্য আছিল শৈক্ষিক আৰু সামাজিক। এই উদ্দেশ্যবোৰ বিশ্ববিদ্যালয় বা মহাবিদ্যালয়বোৰৰ যুৱক যুৱতীসকলক তথ্য আৰু জ্ঞানৰ সম্প্রসাৰণৰ যোগে জনসংখ্যা আৰু জীৱনৰ গুণমান সম্বন্ধৰ সজাগতা সৃষ্টিৰ বাবে সুযোগ প্রদান কৰে আৰু তেওঁলোকৰ যোগে ই সম্প্রদায়লৈ

ব্যাপ্ত হয়।

- উচ্চ শিক্ষাৰ প্রধান উদ্দেশ্য হ'ল শিক্ষাদান, সম্প্রসাৰণ আৰু গৱেষণা। উচ্চ শিক্ষা পর্যায়ত গৱেষণা কার্যত প্রধান গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয়। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ক্ষেত্রত তত্বৰ বিকাশ সাধন, ফলপ্রসূ পৰিকল্পনা আৰু নতুনত্ব সৃষ্টিৰ বাবে জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ক্ষেত্রত গৱেষণা অতি গুৰুত্বপূর্ণ।
- যুৱক-যুৱতী আৰু শিক্ষকসকলৰ মাজত সমস্যাৰ ক্ষেত্রত সজাগতা সৃষ্টিৰ বাবে জনসংখ্যা শিক্ষা সম্বন্ধীয় বিষয়বোৰৰ ওপৰত প্রতিবছৰে বিশ্ববিদ্যালয়বোৰে সম্প্রসাৰণমূলক বক্তৃতাৰ আয়োজন কৰিব লাগে।
- মহাবিদ্যালয় পর্যায়ত, স্নাতক পর্যায়ৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয়ে জনসংখ্যা সম্বন্ধীয় সমস্যাবোৰৰ বিষয়ে আকর্ষিত হৈ ছাত্র-ছাত্রীসকলে স্নাতকোত্তৰ পর্যায়ত সেই নির্দিষ্ট বিষয়ত বিশেষীকৃত শিক্ষা লাভ কৰিব পাৰিব।
- সাম্প্রতিক জনসংখ্যা সম্বন্ধীয় বিষয় আৰু সমস্যাবোৰৰ ক্ষেত্রত জনসাধাৰণক সজাগ কৰাৰ বাবে বিশ্ববিদ্যালয়বোৰত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ কোনো পৃথক বিভাগ নাই। বহুতো ভাৰতীয় বিশ্ববিদ্যালয়ত শিক্ষা বিভাগৰ স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রমত জনসংখ্যা শিক্ষা হিচাপে এখন কাকত অন্তর্ভুক্ত কৰা হয়।

৭.৮ অধিক জানিবলৈ

১) Aggarwal, J.C. (2013). Population Education, New Delhi : Shipra Publications.

২) Akhtar, Parveen R. (2014). Enviornmental and Population Education, Guwahati : Assam Book Depot.

৩) Chandel & Nand (2011). Population Education. Agra : Shri Vinod Pustak Mandir.

৪) Goswami, Meena Kumari (2013). Environmental Education and Population Education, New Delhi : Asian Books Private Limited.

৫) Gupta, P. K. (2005), Population Education, Meerut : R. Lall Book Depot,

৬) Kapoor & Kapoor (2013). Population Education. Guwahati : EBH Publishers.

৭) Nanda S. K. (2002). Population Education-An Informative Update. Delhi : Doaba House.

৮) Rao, V. K. (2001). Population. Delhi : A. P. H. Publishing Corporation.